МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА І ТОРГІВЛЯ

УДК 338.2:339.922(477)

ЛАГУТІН Василь,
д. е. н., професор, зав. кафедри економічної теорії та конкурентної політики
Київського національного торговельно-економічного університету

ЕФЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ*

Проаналізовано можливості досягнення позитивних ефектів державного регулювання економіки України в умовах євроінтеграції. Обґрунтовано необхідність розгортання ефективних реформ української економіки у контексті реалізації національних інтересів як необхідного чинника поглиблення євроінтеграції. Доведена доцільність використання інструментів підвищення інституційної спроможності публічного управління в Україні.

Ключові слова: державне регулювання, ефекти державного регулювання, євроінтеграція, зона вільної торгівлі, економічний суверенітет, національні економічні інтереси, внутрішній ринок.

Лагутин В. Эффекты государственного регулирования экономики в условиях евроинтеграции Украины. *Проанализированы возможности достижения положительных эффектов государственного регулирования экономики Украины в условиях евроинтеграции. Обоснована необходимость развертывания эффективных реформ украинской экономики в контексте реализации национальных интересов как необходимого фактора углубления евроинтеграции. Доказана целесообразность использования инструментов повышения институциональной способности публичного управления в Украине.*

Ключевые слова: государственное регулирование, эффекты государственного регулирования, евроинтеграция, зона свободной торговли, национальные экономические интересы, внутренний рынок.

* Стаття підготовлена у межах виконання науково-дослідної роботи «Соціально-економічні ефекти державного регулювання внутрішнього ринку в умовах європейської інтеграції України» (номер держ. реєстрації 0115U000567).

© Лагутін В., 2017

Постановка проблеми. Як забезпечити високі позитивні ефекти державного регулювання національної економіки в Україні? Центральне питання, яке назріло в цій царині – як зробити систему державного регулювання економіки дійсно ефективною та реально спрямованою на забезпечення економічного зростання. Поки що ефекти дій державних регуляторів в Україні досить низькі, а часто й негативні. Нам так й не вдалося сформувати стратегічного, комплексного і взаємопов'язаного механізму державного регулювання національного господарства, напрацювати стратегію й тактику соціально-економічних перетворень.

Позитивні ефекти державного регулювання економіки в Україні значною мірою залежатимуть від наукового бачення назрілих соціально-економічних проблем в умовах сучасної глобалізації і євроінтеграції.

Реалізація Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, ратифікованої Законом України від 16.09.2014 № 1678-VII (далі – Угоди) [1], безумовно, призведе до серйозних змін у вітчизняній економіці і внутрішньому ринку. Узгодження економічних норм та вимог до підприємницького середовища, конкуренції, захисту прав інтелектуальної власності і політики державного захисту споживачів тощо, з нормами ЄС повинно зробити внутрішнє виробництво і ринок України більш передбачуваними, ефективними та прозорими.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сутнісній характеристиці й особливостям державного регулювання економіки та його ефектам присвячені наукові праці відомих зарубіжних і вітчизняних економістів: Д. Веймера, В. Гейця, Я. Жаліла, І. Кравчук, Д. Парсонса, Дж. Стігліца, М. Тетчер, В. Тертички, Ю. Уманціва [2–11].

Дослідження проблем євроінтеграції України та необхідності у зв'язку з цим суттєвого поліпшення механізму державного регулювання вітчизняної економіки знайшло своє відображення у працях таких українських вчених, як В. Будкін, П. Єщенко, А. Мазаракі, Т. Мельник, К. Пугачевська, Т. Осташко, А. Поручник, В. Сіденко [12–20].

Проте питання досягнення позитивних ефектів державного регулювання національної економіки в умовах розширення євроінтеграції розкриті недостатньо, хоча дана проблема надзвичайно актуальна для України. Євроінтеграційний підхід дозволяє забезпечити більш універсальний характер механізму та інструментів державного регулювання національного господарства.

Сучасні проблеми розвитку економіки і внутрішнього ринку, ефектів їх державного регулювання в Україні потребують ґрунтовного дослідження, незалежного наукового аналізу, що неможливо без критичного осмислення змісту й перспектив європейської інтеграції нашої країни. Вітчизняний внутрішній ринок, який мав би відігравати провідну роль у забезпеченні економічного зростання і трансформації економіки (сприяючи її системній модернізації), перебуває у перманентному депресивному стані через фінансово-економічну кризу 2008–2009 рр.

Метою статті є теоретичне дослідження ефектів державного регулювання національної економіки і внутрішнього ринку на основі оцінки наявного рівня та перспектив інтеграційних відносин України з ЄС.

Матеріали та методи. Інформаційну базу дослідження становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних науковців з проблеми, що розглядається. У статті використані статистичні дані Світового банку, Всесвітнього економічного форуму та Державної служби статистики України. Застосовано системний та структурно-функціональний підходи, методи якісного і кількісного аналізу, єдності історичного і логічного, теоретичного абстрагування, узагальнення.

Результати дослідження. Під ефектами державного регулювання національної економіки слід розуміти конкретний результат розв'язання державою (тим чи іншим державним регулятором) наявних проблем функціонування внутрішнього ринку – сукупності внутрішніх галузевих і товарних ринків. Ефект – досягнутий результат у різних формах вияву [21, с. 505]. Ефекти (результати) державного регулювання не є тотожними його наслідкам. Вони залежать від рівня публічного управління та формування певних управлінських процедур.

Те, що мають місце недоліки (провали, вади, фіаско) ринків і держави, вже давно відомо економічній теорії. Тому навряд чи можна всерйоз заперечувати те, що в гносеологічному плані можна говорити як про ринковий фундаменталізм, так й про фундаменталізм дирижистський. Як ринок сам по собі не є ефективним механізмом координації дій економічних суб'єктів, так й держава (навіть найкраща) не здатна вирішити всі проблеми ефективності розвитку національної економіки.

Центральна проблема – знайти «золоту середину» між ринковим саморегулюванням і державним регулюванням. Принцип «більше ринку – більше держави» виглядає тут надто однолінійним. Очевидним є те, що ринок і держава повинні бути більш ефективними. При цьому основою національної економіки, безумовно, є й буде залишатися внутрішній ринок. Механізм ринкового саморегулювання здатний самостійно формувати окремий (можливо, не завжди ефективний, але завжди – працездатний) режим організації господарського обігу, чого держава по суті не здатна самостійно зробити.

Ефекти державного регулювання економіки в Україні все більше визначатимуться перспективами розвитку євроінтеграційних процесів. Євроінтеграція – один із найважливіших трендів сучасного соціально-економічного розвитку України. В умовах зони вільної торгівлі (ЗВТ) держава починає будувати національну систему регулювання згідно із євроінтеграційними вимогами. Йдеться про торговельну лібералізацію, вільну міграцію робочої сили, конвертованість національної валюти, зняття обмежень на переміщення капіталів тощо. Це – основні напрями адаптації національного механізму державного регулювання до умов асоціації з ЄС.

У 2014 році з боку ЄС почали діяти автономні торговельні преференції для українських товаровиробників. З 1 січня 2016 року почалося практичне виконання Угоди про асоціацію і утворення ЗВТ, що фактично перетворило європейський – найбільш інтегрований у світі ринок, з 500 млн споживачів у відкритий ринок і для українських виробників та інвесторів. З 1 вересня 2017 року вступила в дію Угода про асоціацію. На початок 2017 р. нараховувалося 17 асоційованих членів ЄС: Палестинська автономія (рік вступу в дію асоціації – 1997), Туніс (1998), Марокко (2000), Мексика (2000), Південно-Африканська республіка (2000), Ізраїль (2000), Македонія (2001), Йорданія (2002), Чилі (2003), Єгипет (2004), Алжир (2005), Ліван (2006), Боснія і Герцеговина (2008), Албанія (2009), Чорногорія (2010), Сербія (2011), Канада (2013). Асоціація передбачає обов'язкове проведення в країні-асоційованому члені масштабних реформ, удосконалення законодавства за стандартами ЄС. При виконанні цих умов асоційований член отримує безмитний доступ на ринки ЄС, фінансову та технічну допомогу.

Асоціація та ЗВТ між ЄС та Україною є інститутами, якими мають скористатися як державна влада, впроваджуючи нормативно-правові зміни, так і бізнес, модернізуючи бізнес-процеси. Значна частина допомоги ЄС для України повинна бути спрямована на сприяння впровадження економічних реформ, передбачених угодою.

Євроінтеграційні процеси, безумовно, вимагають модернізації державного регулювання економіки і внутрішнього ринку в Україні, зумовлюючи необхідність врахування нових умов соціально-економічного розвитку. Усвідомлення цієї необхідності, ідентифікування особливостей нової ситуації на вітчизняному внутрішньому ринку, врахування регулювальних ефектів європейської моделі економічного розвитку орієнтують на формування в Україні ефективнішої стратегії державного регулювання національної економіки.

В умовах поглиблення євроінтеграційних процесів досягнення позитивних ефектів державного регулювання економіки – це питання рівня національної безпеки і забезпечення економічного суверенітету. Центральна методологічна проблема, яка виникає тут – як поєднати (насамперед, в прикладній галузі) євроінтеграцію, орієнтовану на послаблення різних обмежень, зниження бар'єрів, надання ринковим механізмам більшої свободи з необхідністю максимально повної реалізації національних економічних інтересів України, що передбачає обов'язковість зміцнення економічного потенціалу країни, підтримку і розвиток повноцінного ефективного внутрішнього ринку та внутрішнього виробництва. Українські економічні інтереси, в основі яких лежить енергія й амбітність нації, що розвивається та прагне до ефективного самовираження, не можуть бути тотожними з інтересами розвинених країн ЄС, які вирішують інші суспільні проблеми.

В умовах євроінтеграції для України важливий взаємозв'язок системи державного регулювання та реалізації національних інтересів.

Для цього необхідно проводити активну державну економічну політику, спираючись на внутрішнє виробництво, стабільну національну валюту, експортні доходи та захист внутрішнього ринку від глобальних потоків спекулятивних ресурсів, неякісних товарів і послуг. Це передбачає ефективну координацію всіх напрямів державної економічної політики.

На *рисунку* виділено структуру національних економічних інтересів України на основі ідентифікації інтересів трьох мегасуб'єктів – нації, бізнесу та споживачів. Такий підхід до розуміння структури національних інтересів дозволяє структурувати ефекти державного регулювання національної економіки за суб'єктним критерієм – для суспільства (нації), бізнесу та кінцевих споживачів.

Структурна ідентифікація національних економічних інтересів і ефектів державного регулювання економіки

Джерело: розроблено автором.

Вплив будь-якого державного регуляторного інструменту на розвиток економіки на практиці може мати як позитивні, так і негативні ефекти. Важливо, щоб значущість позитивних ефектів була вища. Серед позитивних ефектів (у контексті можливостей їх досягнення

ці ефекти можна розглядати як цілі, для реалізації яких застосовуються ті чи інші регуляторні інструменти) європейської інтеграції, що їх може згенерувати національна держава, регулюючи свою економіку і внутрішній ринок, слід насамперед виділити: збільшення обсягів залучення іноземних (європейських) інвестицій; створення нових виробництв і, відповідно, робочих місць вищої продуктивності за рахунок капіталу з країн ЄС; підвищення обсягів експорту на ринки Європи та його диверсифікація; реструктуризація національного господарства (розвиток нових високотехнологічних видів внутрішнього виробництва і підвищення їх ефективності) за рахунок європейських інвестицій. Досягнути зазначених потенційних ефектів на практиці дуже важко. І справа не лише у небажанні європейського капіталу «заходити» у нашу економіку. Надто багато в Україні накопичилося внутрішніх соціально-економічних проблем – корупція, недовіра до судової системи, непередбачуваний валютний курс тощо.

Становленню конкурентоспроможної національної економіки України і досягненню належних ефектів її державного регулювання сприятиме впровадження та імплементація європейських стандартів, норм і правил, які без викривлень регулювали б діяльність усіх суб'єктів вітчизняного ринку, розвиваючи та роблячи більш цивілізованим підприємницький сектор. Впровадження досвіду країн ЄС та загальноприйнятих європейських практик, безумовно, даватиме позитивний ефект. Однак для країни, що ставить перед собою амбітні плани економічного розвитку, не обійтися без активного захисту національних інтересів та економічного суверенітету.

В Україні дуже часто має місце лише імітація позитивних ефектів державного регулювання економіки – реалізуються епізодичні, безсистемні та стратегічно непродумані регуляторні інструменти без урахування того, що інституційне середовище України їх не сприйматиме.

Як зменшити залежність України від несприятливих зовнішніх чинників? В умовах активізації євроінтеграції це питання виходить на перший план. Чи здатна взагалі українська держава здійснювати активне й ефективне регулювання економіки, яке б відповідало національним інтересам і викликам майбутнього? В. Сіденко показав, що суто функціональна детермінація євроінтеграційних процесів є обмеженою. На його думку, очікування швидкого підвищення ефективності на базі функціонально детермінованих стандартів (які вимушено абстраговані від ціннісно-інституційної специфіки окремих країн) не виправдаються [19, с. 84].

Не можна допустити, щоб українська економіка у міру поглиблення євроінтеграційних процесів перетворилася на сировинний придаток і джерело дешевої робочої сили для Європи. А така тенденція в останні роки спостерігається. Європа фактично відводить Україні роль постачальника аграрної продукції та розглядає нашу країну як джерело низькокваліфікованої трудової міграції в економіку нових членів ЄС – країн Східної та Центральної Європи.

З точки зору національних інтересів головне завдання державного регулювання національної економіки – це сприяння виробництву вітчизняної продукції з вищою доданою вартістю та її реалізація на внутрішньому ринку. Цього неможливо домогтися без зміни структури внутрішнього виробництва на користь високотехнологічних секторів, де створюється більш висока додана вартість. Інша справа, що для налагодження виробництва інноваційної продукції потрібно залучення додаткових інвестицій. І тут важлива роль поширеної в країнах ЄС кластерної форми організації виробництва, що дозволяє заохочувати іноземні інвестиції через надання пільгових умов розвитку виробничо-експортного потенціалу.

Необхідне державне стимулювання тих змін, які відповідають сучасним глобальним і європейським трендам – розвиток внутрішнього ринку та розширення експорту власної інноваційної продукції. Національна економіка є самодостатньою, коли вона спирається на ефективний внутрішній ринок. Немає внутрішнього виробництва – немає внутрішнього ринку, а отже, відсутні такі необхідні робочі місця в високотехнологічних секторах національного господарства.

Табл. 1 показує стан розвитку внутрішнього ринку провідних країн ЄС та світу, а також країн – сусідів України. Стан ринку розраховано як суму індексів ефективності та розміру внутрішнього ринку як складових структури глобального індексу конкурентоспроможності. Виділено країни, що займають перші 25 місць за сумою індексів ефективності і розміру внутрішнього ринку. Україна з досить високим показником 8,5 (вище ніж, наприклад, у Литві) продовжує залишатися країною із розвиненим внутрішнім ринком. Хоча спостерігається негативна тенденція до зниження індексів як ефективності, так і обсягу ринку. За показником ефективності ринку товарів Україна втратила у 2016–2017 рр. дві позиції (108 місце порівняно із 106 місцем у 2015–2016 рр.).

Таблиця 1

Країни світу за станом розвитку внутрішнього ринку у 2015–2016 рр.

Країна	Індекс
США	12,0
Китай	11,4
Японія	11,3
Великобританія	10,9
Німеччина	10,9
Гонконг	10,6
Індія	10,6
Сінгапур	10,5
ОАЕ	10,5
Канада	10,5
Франція	10,4
Малайзія	10,4
Нідерланди	10,4
Тайвань, Китай	10,4
Республіка Корея	10,4
Швейцарія	10,1
Саудівська Аравія	10,1
Індонезія	10,1
РФ	10,1
Бельгія	9,9
Австралія	9,9
Таїланд	9,9
Туреччина	9,9
Італія	9,9
Мексика	9,9
Польща	9,7
Казахстан	9,0
Україна	8,5
Литва	8,2
Молдова	6,8

Джерело: складено автором за [22].

Отже, див. *табл. 1,* індекси розвитку вітчизняного ринку не нижчі від країн-сусідів, що потенційно робить привабливими інвестиції у внутрішнє виробництво України як для міжнародних, так і вітчизняних інвесторів. На сьогодні потенціал розвитку внутрішнього виробництва і ринку в Україні стримують насамперед інституційні чинники, зокрема – відсутність гарантій на право власності та адміністративні бар'єри. Тому в країні з низькими ефектами державного регулювання важливо здійснювати інституційні реформи, спрямовані на поліпшення інвестиційного клімату (передусім йдеться про створення прозорих правил гри на внутрішньому ринку) та розвивати приватне підприємництво, яке потребує лише мінімальної державної підтримки.

Розглянемо тепер ефекти державного регулювання національного господарства і внутрішнього ринку в умовах євроінтеграції за суб'єктним принципом. Спочатку щодо ефектів державного регулювання для нації (суспільства). Подальше поглиблення євроінтеграції передбачає у контексті реалізації інтересів суспільства досягнення позитивних результатів реформування української економіки. Послідовність українських реформ невіддільна від подолання клановоолігархічної моделі вітчизняної економіки з притаманними їй тінізацією та корупцією. Це потребує обов'язкового створення в Україні сучасних європейських стандартів верховенства права та підвищення конкурентоспроможності внутрішнього виробництва.

Антикорупційні дії, які здатні забезпечити реальні успіхи, мають стати стратегічною вимогою громадянського суспільства. Подолання корупції передбачає зміну суспільних цінностей, ідеалів та переконань індивідів, родин, соціальних груп. На часі послідовна детінізація внутрішнього ринку, у т. ч. шляхом підвищення якості податкового та митного адміністрування, посилення боротьби з контрабандою, стимулювання безготівкових розрахунків, забезпечення достовірності декларування чиновниками доходів та видатків.

У цьому плані очевидно, що система державного регулювання економіки в Україні не може обмежуватися виконанням лише функцій лібералізації і дерегулювання з одночасним намаганням здійснювати (за залишковим принципом) соціальний захист і підтримку тих груп населення, які не мають можливостей для покращення власного матеріального становища. При такій постановці питання заходи з підтримки внутрішнього виробництва і внутрішнього ринку апріорі будуть неефективними. Будь-які спроби держави вивести вітчизняну економіку на більш високий рівень не даватимуть належного ефекту.

Щодо ефектів державного регулювання для бізнесу. З точки зору реалізації інтересів національного бізнесу на часі державне стимулювання якнайповнішої реалізації підприємницького потенціалу внутрішнього виробництва на основі поглиблення дерегуляції, розширення кредитування, надання правової та методичної підтримки виходу на зовнішні ринки тощо.

Реалізація інтересів національного бізнесу передбачає досягнення позитивних ефектів від удосконалення ліцензійної та дозвільної системи. Протягом 2014–2016 рр. в Україні було скасовано значну кількість процедур щодо необхідності одержання дозволів і ліцензій для провадження підприємницької діяльності (кількість дозволів скоротилася майже на 40 %, а кількість видів господарської діяльності, які підлягають ліцензуванню – на 46 %), що сприяло спрощенню започаткування та провадження різних видів господарської діяльності. Також запроваджено електронне ліцензування, встановлено безстроковість дії ліцензій, заборонено вимагати від суб'єктів господарювання дані, які містяться в державних реєстрах тощо [23].

Важливим є зниження контролюючого тиску на вітчизняний бізнес. Перевірки суб'єктів господарювання державними контролюючими органами неефективні через їх спрямованість на виконання не попереджувальних, а каральних функцій. При цьому кількість порушень, встановлених органами державного нагляду (контролю), не зменшується. З 2016 р. запроваджені лише комплексні планові перевірки, зменшена кількість контактів органів контролю та суб'єктів господарювання.

З 1 січня 2017 р. відповідно до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V [24] спрощено та лібералізовано державний нагляд (контроль), розширено права суб'єкта господарювання, зменшено періодичність і тривалість перевірок, заборонено застосування санкцій у разі виконання суб'єктом господарювання у повному обсязі та у встановлений строк приписів про усунення порушень, впровадження інтегрованої автоматизованої системи державного нагляду (контролю) тощо.

Прикладом позитивного ефекту для національного бізнесу від регулювання внутрішнього ринку в Україні можна вважати результати впровадження мита на експорт насіння соняшнику у 1999 р. Цей регулюючий захід (за змістом зовсім нескладний) стимулював розвиток вітчизняного виробництва соняшникової олії – продукції з досить високою часткою доданої вартості. Україна, експортуючи соняшникову олію та шрот (макуху), отримує доходи більші, ніж від експорту звичайної сировини – зерна соняшнику. Український внутрішній ринок також заповнений якісною соняшниковою олією внутрішнього виробництва, а не імпортом. Інша справа, що, як й раніше, рослинну олію вивозять у наливних ємкостях як сировину, є проблеми із бутилюванням олії, доведенням її до придатного стану для реалізації на європейських ринках.

Ще один приклад ефекту для національного бізнесу (поки що в основному потенційного) – на регулювання вітчизняного ринку продукції лісового господарства, де після впровадження мораторію у 2016 р. на експорт необробленої деревини (продукції за товарною групою 4403 «Лісоматеріали необроблені»). Запровадження Україною мораторію на експорт лісу в цілому відповідало нормам Генеральної

угоди СОТ з тарифів і торгівлі, зокрема пункту (g) ст. XX «Загальні винятки», якою передбачається можливість запровадження країнами-членами СОТ тимчасових обмежувальних заходів для збереження природних ресурсів, які вичерпуються, за умови, що такі заходи застосовуються разом із обмеженням внутрішнього виробництва чи споживання. Проте запровадження в Україні мораторію на експорт необроблених лісоматеріалів не було поєднано комплексно з одночасним стимулюванням розвитку вітчизняної деревообробної і меблевої промисловості. Як наслідок, загострилися суперечності між завданням державної підтримки вітчизняної деревообробної промисловості та нормами лібералізації зовнішньої торгівлі лісоматеріалами. Досягти відчутних реальних позитивних ефектів даного регуляторного заходу на українському внутрішньому ринку не вдається. Країни ЄС почали висловлювати незадоволення цим мораторієм. Словаччина, Угорщина, Румунія та Польща порушують питання про скасування обмежень на вивезення лісоматеріалів з України, бо від цього потерпає їх деревообробний бізнес. Виникли проблеми із адмініструванням на митниці, маніпуляціями з кодами УКТЗЕД, зменшились пропозиції від іноземних деревообробних компаній, погіршилися відносини із зовнішніми інвесторами у меблевій промисловості, розширилися корупційні схеми у сфері лісового господарства.

В Україні так й не вдалося створити необхідні умови для розвитку цивілізованого ринку лісу, гарантованого й ефективного забезпечення вітчизняних деревообробних підприємств сировиною та забезпечення ефективного невиснажливого використання лісового фонду.

У 2015–2017 рр. погіршилися ефекти державного регулювання для національного бізнесу на низці українських товарних ринків. Типовий приклад – несприятлива ситуація на внутрішньому ринку мінеральних добрив. Тут висока частка імпортної складової – продукції іноземних хімічних підприємств. Українські потужні підприємства, що входили до складу групи «*Ostchem*», опинилися на межі зупинки через постійні проблеми з постачанням газу (ПАТ «Рівнеазот», черкаський «Азот» і «Северодонецьке об'єднання «Азот»). У цих умовах нормально конкурувати з іноземними підприємствами вони не здатні. Держава знайшла досить прийнятний спосіб відновити роботу українських хімічних підприємств – закупівля газу за рахунок фінансових ресурсів ПАТ «Аграрний фонд» із наступним надходженням в розпорядження цього фонду вироблених на підприємствах «*Ostchem*» мінеральних добрив, які мали спрямовувати безпосередньо сільгоспвиробникам. Схвально оцінили потенційні ефекти цієї регуляторної схеми провідні оптові компанії-дистриб'ютори ринку: «Райз», «Ерідон» та ін. Та на практиці це реалізується дуже складно.

Важливим ефектом державного регулювання економіки є розширення експортних можливостей національного бізнесу. Останнім часом в Україні погіршується баланс зовнішньої торгівлі, через що

знижується показник чистого експорту як складової ВВП. Цей негативний тренд має чітко зумовлений структурний характер. У структурі експорту збільшується частка сировинної та низькотехнологічної продукції, якій на світових ринках притаманна слабка або й низхідна цінова динаміка, зокрема, аграрна та харчова продукції (групи 1–24 ТН ЗЕД). Крім того, це стосується чорних металів (сталь), окремих видів продукції хімічної промисловості (аміак).

Головними причинами низької конкурентоспроможності українських товарів на європейському ринку є: структурна обмеженість (вузька номенклатура та сировинна орієнтованість); незадовільна якість продукції та сервісного обслуговування, невідповідність міжнародним технічним стандартам, неадекватні сучасним потребам споживчі характеристики; відносно висока ціна, обумовлена низькою продуктивністю.

У рамках асоціації з ЄС перспективним є розміщення в Україні високотехнологічних виробничих потужностей провідних європейських компаній – виробників наукоємної інноваційної продукції. Ця продукція з високою часткою доданої вартості повинна надходити як на експорт до ЄС, так і на внутрішній ринок України. Друге є навіть важливішим. Це дасть змогу створювати якісніші робочі місця з вищою заробітною платою, залучати іноземні інвестиції, розширювати експортний потенціал на основі ефективного включення в глобальні ланцюги виробництва доданої вартості.

В геоекономічному плані ЄС хотів би бачити Україну з аграрною економікою. І це закономірно з точки зору національних інтересів європейських країн, адже Україна володіє 25 % світових запасів чорнозему. Аграрна спеціалізація українського експортного потенціалу сьогодні вже проявилась досить чітко. Це орієнтація на експорт насіння соняшнику, кукурудзи і зернових, меду. Частка агропродукції в експорті України становить вже більше 40 %. ЄС мало зацікавлений в розвитку сучасної переробної промисловості в Україні. Враховуючи, що рівень конкурентоспроможності більшості українських товаровиробників істотно нижчий, ніж у підприємств (компаній) європейських країн, можна стверджувати, що Україна без великих інвестицій нездатна стати рівноправним суб'єктом на високотехнологічних товарних ринках Європи.

Інституційна ситуація ускладнюється тим, що експортні поставки вітчизняних товаровиробників не можна вважати експортом у власному розумінні цього поняття. Адже наш експортер усього лише передає свій товар зарубіжному оптовику. Самі ж наші виробники-експортери не є ні оптовими, ні роздрібними суб'єктами зовнішніх ринків, адже до зарубіжних споживачів наша продукція доходить, як правило, з іншими «позначками», які з'являються на етапах транспортування та фасування. Якщо ж український експортер хоче зайти на конкретний зарубіжний ринок для розвитку власної дистрибуції, наприклад, відкрити своє

представництво, він наштовхується на цілу низку серйозних перешкод. Це, насамперед, одержання ліцензій і державна реєстрація експортерів. При нинішньому стані речей у сфері експортного регулювання українські товаровиробники часто не можуть бути повноцінно представлені на зовнішніх ринках.

У теоретичному сенсі на експорт повинен спрямовуватися надлишок товарів, які не можуть бути реалізовані на внутрішньому ринку. На практиці ситуація інша: пріоритет належить експорту, а не внутрішньому виробництву та споживанню. Вітчизняним товаровиробникам у внутрішній переробній промисловості фактично неможливо придбати ту сировину, яка масово надходить з України на світові ринки. І це за наявності офіційно досить низьких цін на сировинні товари на внутрішньому ринку. Причина подібної ситуації досить очевидна, експортери отримують значні прибутки за рахунок різниці між внутрішніми та зовнішніми цінами, проводячи агресивне податкове планування на основі трансфертного ціноутворення. Це дозволяє акумулювати значні фінансові ресурси («відплив» капіталу) у банківській системі зарубіжних «торгуючих» країн, серед яких не останнє місце займають європейські країни. При цьому дуже часто валютні розрахунки здійснюються не за прямими зовнішньоторговельними контрактами, а через офшори, які є основними розрахунковими «майданчиками» для українських експортерів. Суб'єкти внутрішнього ринку на відміну від експортерів таких можливостей не мають. За таких умов необхідним стає істотне посилення державного контролю за трансфертним ціноутворенням і підвищення ефективності державного валютного регулювання.

Тепер щодо ефектів державного регулювання для кінцевих споживачів. З точки зору реалізації інтересів українського споживача важливою є адаптація українських норм і стандартів до європейських у сфері безпечності промислових та сільськогосподарських товарів та захисту прав споживачів. Через непоодинокі випадки отруєння споживачів неякісними продуктами харчування необхідно посилити контроль за якістю продовольчих товарів. Йдеться про впорядкування і узгодження стандартів безпеки, їх перевірки та впровадження.

Стратегією розвитку системи технічного регулювання на період до 2020 р., схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 № 844 поставлено за мету привести систему технічного регулювання в Україні у відповідність до європейської, що означає необхідність приведення нормативно-правових актів до норм ЄС, прийняття обов'язкових технічних регламентів для різних категорій продукції і підтримання регуляторної ідентичності шляхом закріплення у національному законодавстві законодавчих змін, що будуть запроваджені в законодавстві ЄС [25]. Перехід до нових стандартів виробництва згідно з міжнародною практикою – тривалий процес (у середньому десять або більше років).

Складною є ситуація на внутрішньому ринку України щодо безпечності харчової продукції. Важливо створити внутрішню систему безпечності харчової продукції, гармонізовану із системою, прийнятою в ЄС. Стратегія імплементації глави IV (Санітарні та фітосанітарні заходи) розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію передбачає запровадження понад 250 стандартів ЄС [1]. Поки що більшість сільськогосподарських підприємств, що здійснюють виробництво та реалізацію харчових продуктів й працюють на внутрішньому ринку, не привели свою діяльність у відповідність до вимог щодо безпечності своєї продукції. Законодавство ЄС передбачає, що для малих товаровиробників, які постачають харчі на внутрішній ринок або виробляють традиційні регіональні страви, можуть бути застосовані менш суворі вимоги щодо безпечності харчової продукції.

Позитивні ефекти державного регулювання внутрішнього ринку для кінцевих споживачів пов'язані з подальшою гармонізацію законодавства України у сфері технічних регламентів та оцінки відповідності (сертифікації) з європейськими вимогами. На сьогодні в Україні здійснюється перехід від обов'язкової сертифікації продукції в державній системі сертифікації до проведення оцінки її відповідності вимогам технічних регламентів. Упродовж 2005–2016 рр. перелік продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні, скорочено на 87,6 % шляхом виключення тієї, на яку поширюється дія технічних регламентів, а також продукції з низьким ступенем ризику. Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» від 15.01.2015 № 124-VIII встановлює єдині правові та організаційні засади проведення оцінки відповідності згідно з європейськими вимогами та положеннями Угоди про технічні бар'єри в торгівлі [26]. На середину 2017 р. в Україні прийнято 49 технічних регламентів, з них 46 – розроблено на основі актів законодавства ЄС, 48 – обов'язкові до застосування. З 1 січня 2018 р. втрачає чинність Декрет Кабінету Міністрів України від 10.05.1993 № 46-93 «Про стандартизацію і сертифікацію» та скасовується перелік продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації [27–28].

Важливим для регулювання внутрішнього ринку є застосування імпортних обмежень, що можуть розглядатися як інструменти захисту внутрішнього ринку від імпортних товарів, якість і безпека яких не відповідає вимогам. Для регулювання надходження імпорту на внутрішній ринок традиційно використовуються такі інструменти: ввізне мито, торговельні обмеження на імпорт, тарифні квоти, індикативні імпортні ціни, технічні регламенти щодо якості та безпечності продукції та ін., які принципово не суперечать правилам СОТ. Досвід ЄС показує високу ефективність такого регулюючого інструменту на єдиному (спільному) внутрішньому ринку як річний обсяг тарифних квот, поза якими застосовуються ввізні мита заборонного характеру.

Всі ці регуляторні інструменти з одного боку дадуть змогу реально захистити інтереси споживачів, а з іншого – підвищити рівень

конкурентоспроможності вітчизняної продукції та розширити експортні можливості України.

Належні ефекти державного регулювання національної економіки передбачають ефективний рівень публічного управління. Для його оцінки проаналізуємо інституційний стан публічного регулювання в Україні порівняно із іншими країнами світу та ЄС. Використаємо показники (індекси) ефективного урядування, його регулювання і контролю корупції Світового банку (*табл. 2*).

Таблиця 2

Інституційна спроможність публічного управління країн світу та України, 2015 р.

Країни	Ефективність урядування	Якість регулювання	Контроль корупції
Країни з високим рівнем інституційної спроможності			
Данія	97,60	94,71	98,08
Німеччина	94,23	93,27	93,27
США	89,90	88,46	89,90
Франція	89,42	83,65	87,98
Канада	85,19	94,23	93,75
Естонія	83,17	92,79	87,02
Країни Центральної та Східної Європи			
Чехія	81,73	81,25	67,31
Словаччина	75,00	75,48	62,02
Польща	74,52	80,29	70,67
Угорщина	71,15	74,04	61,06
Болгарія	62,02	71,15	48,56
Румунія	51,92	72,12	57,69
Пострадянські країни			
Казахстан	50,96	53,80	24,52
Вірменія	48,56	61,06	38,94
РФ	48,08	32,21	19,23
Білорусія	37,50	14,90	45,67
Україна	34,62	29,81	14,90
Молдова	29,33	51,44	17,31

Джерело: складено автором на основі даних [29].

Як свідчать дані *табл. 2,* інституційна спроможність українського публічного управління ефективно розпоряджатись наявними ресурсами низька: у міжнародних рейтингах ефективності державного урядування, якості регулювання та боротьби з корупцією у державній владі згідно з *World Governance Indicators* Світового банку Україна посідає низькі місця. За показниками інституційної спроможності Україна відстає від усіх країн ЄС: від Данії (ефективність урядування у 1,80; якість регулювання – 3,17; контроль корупції – 6,58 рази менше),

Естонії (відповідно у 2,40; 3,11; 5,84 рази), Польщі (відповідно у 2,15; 2,69; 4,74 рази). Якщо подивитися на сусідів України та країни колишнього СРСР, то Україна має ледь не найнижчу інституційну спроможність публічного управління. Середнє значення показників ефективності урядування, якості регулювання та контролю за корупцією для Білорусії складає 32,69, тим часом як для України – 26,44.

Механізм публічного управління буде ефективним за умови, коли він ґрунтується на наукових управлінських та регуляторних процесах у межах, заданих існуючими інститутами. Тобто, на забезпеченні належних ефектів усіх управлінських процедур задіяння механізму державного регулювання, включаючи реалізацію відібраного рішення, проведення впливу на об'єкт з оцінкою поведінки регулятора, сприйняття цього рішення, збір додаткової інформації про характер зміни об'єкта з тим, щоб надалі за необхідності здійснювати корекцію управлінського рішення. Важливо визначити сукупність кількісних цілей та скоординованих дій всіх органів регулювання, спланувати терміни, обґрунтувати кількісні критерії досягнення, відповідальність виконавців і форми їх відповідальності для досягнення належних ефектів. Для підвищення ефективності державного регулювання української економіки важливим є системний перегляд регуляторних актів, скасування неефективних та необґрунтованих інструментів регулювання, внесення змін до політики регулювання відповідно до європейських стандартів.

Висновки. Позитивні ефекти державного регулювання економіки будуть досягнуті тоді, коли повністю врахуються і реалізуються національні інтереси України. Ігнорування національних інтересів прямо чи опосередковано сприяє соціально-економічній нестабільності країни та обмежує економічне зростання.

Для України нагальні потреби економічного зростання формують головний виклик, який буде визначати наш соціально-економічний розвиток в XXI ст. і який безпосередньо буде залежати від динаміки євроінтеграційних процесів. Євроінтеграція для України – потужний стимул для економічного зростання, активізації власного виробництва і внутрішнього ринку. Незважаючи на відсутність статусу країни-кандидата або офіційно визнаної перспективи членства в ЄС, Україна повинна скоріше адаптуватися до соціально-економічних умов функціонування ЄС, що дозволить реально претендувати на членство у Євросоюзі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
2. Веймер Д. Аналіз політики: концепції і практика. Київ : Основи, 1998. 655 с.
3. Геєць В. М. Особливості взаємозв'язку економічних і політичних передумов реконструктивного розвитку економіки України. Економіка України. 2016. № 12. С. 3–21.

4. Жаліло Я. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави. Київ : НІСД, 2009. 336 с.
5. Жаліло Я. Особливості реалізації економічної політики держави в умовах сучасних тенденцій суспільного розвитку. Економічна теорія. 2016. № 1. С. 39–52.
6. Кравчук І. В. Оцінювання державної політики в Україні. Київ : К. І. С., 2013. 272 с.
7. Парсонс В. Публічна політика. Вступ до теорії і практики аналізу політики. Київ : ВД «Києво-Могилянська акад.», 2006. 549 с.
8. Стиглиц Дж. Крутое пике: Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса. М. : Эксмо, 2011. 512 с.
9. Тэтчер М. Искусство управления государством. Стратегии для меняющегося мира. М. : Альпина Паблишер, 2003. 504 с.
10. Тертичка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. Київ : Основи, 2002. 750 с.
11. Уманців Ю. М. Економічна політика держави в умовах глобалізації. Вісн. КНТЕУ. 2017. № 1. С. 5–18.
12. Будкін В. С. «Економічна свобода» або «залежна економіка» – дилема регіону пострадянських держав. Економіка України. 2016. № 9. С. 3–18.
13. Ещенко П. С., Арсеенко А. Г. Куда движется глобальная экономика в XXI веке? Київ : Знання України, 2012. 479 с.
14. Мазаракі А. А., Мельник Т. М. Регуляторна політика у сфері зовнішньої торгівлі. Київ : Київ. нац. торг-екон. ун-т, 2010. 470 с.
15. Мельник Т. М., Пугачевська К. С. Імпортозалежність економіки України і пріоритети селективного імпортозаміщення. Економіка України. 2016. № 4. С. 29–44.
16. Імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: економічні виклики та нові можливості: наукова доповідь ; за ред. акад. НАН України В. М. Гейця та чл.-кор. НАН України Т. О. Осташко ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2016. 184 с.
17. Осташко Т. О., Лір В. В., Венгер В. В., Олефір В. К., Биконя О. С. Зміна традиційних позицій українського експорту. Економіка і прогнозування. 2017. № 1. С. 57–74.
18. Поручник А. М. Національний інтерес України: економічна самодостатність у глобальному вимірі. Київ : КНТЕУ, 2008. 352 с.
19. Сиденко В. Р. Глобализация – европейская интеграция – экономическое развитие: украинская модель: в 2-х Т. 2 Европейская интеграция и экономическое развитие. Киев : НАН Украины ; И-нт экон. и прогнозиров., 2011. 448 с.
20. Sidenko V. The Crisis processes in the EU development: origins and prospects. Економіка і прогнозування. 2017. № 1. С. 7–30.
21. Економічна енциклопедія: У 3-х т. Т. 1. Київ : Вид. центр «Академія», 2000. 864 с.
22. The Global Competitiveness Report 2015–2016. URL : http:www.weforum.org/docs/WEF GlobalCompetitivenessReport 2015-16.pdf.
23. Стратегія розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року. URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2017-р.
24. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 № 877-V. URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16.
25. Стратегія розвитку системи технічного регулювання на період до 2020 року. URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/844-2015-р.
26. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України від 15.01.2015 № 124-VIII. URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19.
27. Віткін Л. М., Мельниченко Т. Ю. Реформування системи технічного регулювання в Україні відповідно до міжнародних норм і стандартів. Стандартизація, сертифікація, якість. 2016. № 5. С. 8–17.

28. Гінзбург М. Д. Європейські правила технічного регулювання і стандартизація та поступове запровадження їх в Україні. Стандартизація, сертифікація, якість. 2016. № 2. С. 7–18.
29. The Worldwide Governance Indicators. URL : http:www.worldbank.org/governance/wgi.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2017.

Lagutin V. Effects of the state regulation of economy in conditions of the European integration of Ukraine.

Background. *In modern conditions of globalization and European integration it is important to ensure high positive effects of state regulation of the national economy. The central issue that became imminent in this area is how to make the system of state regulation of the economy really effective and really aimed at ensuring economic growth. So far, Ukraine has failed to form a strategic, integrated and interconnected mechanism of state regulation of the national economy, to develop a strategy and tactics of socio-economic transformations. In the context of modern European integration, the positive effects of state regulation of the economy will depend to a large extent on the scientific vision of the pressing social and economic problems in Ukraine.*

Analysis of recent research and publications. *The scientific works of many foreign and domestic economists are devoted to essential characteristics and peculiarities of state regulation of the economy and its effects, as well as the problem of regulation of the national economy of Ukraine in the conditions of European integration. However, the issue of achieving the positive effects of state regulation in the context of the expansion of Euro-integration processes is not sufficiently disclosed.*

The ***aim*** *of the article is theoretical study of the effects of state regulation of the national economy and the domestic market on the basis of assessment of the current level and prospects of Ukraine's integration with the EU.*

Materials and methods. *The information base of the study consists of scientific works of domestic and foreign scientists on the problem under consideration. The article uses the statistics of the World Bank, the World Economic Forum and the State Statistics Service of Ukraine. The study uses systematic and structural-functional approaches, methods of qualitative and quantitative analysis, the unity of historical and logical, theoretical abstraction, generalization.*

The results of the research. *The effects of state regulation of the economy in Ukraine will increasingly be determined by the prospects for the development of European integration processes. Under the conditions of a real free trade zone (FTA or DCFTA), the state begins to build a national regulatory system in accordance with European integration requirements. It is about trade liberalization, free labor migration, convertibility of the national currency, removal of restrictions on the transfer of capital, etc. In the context of deepening of the European integration processes, achieving the positive effects of state regulation of the economy is a matter of the level of national security and ensuring economic sovereignty. For Ukraine, an important aspect of European integration is the interconnection of the system of state regulation and the realization of national interests. In order to realize national interests, it is necessary to implement effective state economic policy by relying on domestic production, active implementation of socio-economic reforms, improving the efficiency of the business environment and to protect the domestic market from global flows of speculative resources, low-quality goods and services. Proper effects of state regulation of the national economy provide the necessary level of efficiency of public administration. The mechanism of public administration will be effective provided it is based on the scientific understanding of management and regulatory processes within the bounds of existing institutions.*

Conclusion. *Positive effects of state regulation of the economy will be achieved when the national interests of Ukraine are fully taken into account and realized. Ignoring national interests directly or indirectly contributes to the socio-economic instability of the country and the limitation of economic growth opportunities. For Ukraine, the urgent needs of economic growth form the main challenge that will determine our socio-economic development in the twenty-first century and which will directly depend on the dynamics of European integration processes. European integration for Ukraine is a powerful stimulus for economic growth, activation of production and the domestic market. Despite the lack of status of a candidate country or the officially recognized prospect of EU membership, Ukraine needs to adapt as soon as possible to the socio-economic conditions of the EU, which will make it possible to really apply for membership in the European Union.*

Keywords: state regulation, effects of state regulation, euro integration, free trade area, economic sovereignty, national economic interests, domestic market.

REFERENCES

1. Ugoda pro asociaciju mizh Ukrai'noju, z odnijei' storony, ta Jevropejs'kym Sojuzom, Jevropejs'kym spivtovarystvom z atomnoi' energii' i i'hnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi' storony. URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
2. Vejmer D. Analiz polityky: koncepcii' i praktyka. Kyi'v : Osnovy, 1998. 655 s.
3. Gejec' V. M. Osoblyvosti vzajemozv'jazku ekonomichnyh i politychnyh peredumov rekonstruktyvnogo rozvytku ekonomiky Ukrai'ny. Ekonomika Ukrai'ny. 2016. № 12. S. 3–21.
4. Zhalilo Ja. Teorija ta praktyka formuvannja efektyvnoi' ekonomichnoi' strategii' derzhavy. Kyi'v : NISD, 2009. 336 s.
5. Zhalilo Ja. Osoblyvosti realizacii' ekonomichnoi' polityky derzhavy v umovah suchasnyh tendencij suspil'nogo rozvytku. Ekonomichna teorija. 2016. № 1. S. 39–52.
6. Kravchuk I. V. Ocinjuvannja derzhavnoi' polityky v Ukrai'ni. Kyi'v : K. I. S., 2013. 272 s.
7. Parsons V. Publichna polityka. Vstup do teorii' i praktyky analizu polityky. Kyi'v : VD «Kyjevo-Mogyljans'ka akad.», 2006. 549 s.
8. Stiglic Dzh. Krutoe pike: Amerika i novyj jekonomicheskij porjadok posle global'nogo krizisa. M. : Jeksmo, 2011. 512 s.
9. Tjetcher M. Iskusstvo upravlenija gosudarstvom. Strategii dlja menjajushhegosja mira. M. : Al'pina Pablisher, 2003. 504 s.
10. Tertychka V. Derzhavna polityka: analiz ta zdijsnennja v Ukrai'ni. Kyi'v : Osnovy, 2002. 750 s.
11. Umanciv Ju. M. Ekonomichna polityka derzhavy v umovah globalizacii'. Visn. KNTEU. 2017. № 1. S. 5–18.
12. Budkin V. S. «Ekonomichna svoboda» abo «zalezhna ekonomika» – dylema regionu postradjans'kyh derzhav. Ekonomika Ukrai'ny. 2016. № 9. S. 3–18.
13. Eshhenko P. S., Arseenko A. G. Kuda dvizhetsja global'naja jekonomika v XXI veke? Kiïv : Znannja Ukraïni, 2012. 479 s.
14. Mazaraki A. A., Mel'nyk T. M. Reguljatorna polityka u sferi zovnishn'oi' torgivli. Kyi'v : Kyi'v. nac. torg-ekon. un-t, 2010. 470 s.
15. Mel'nyk T. M., Pugachevs'ka K. S. Importozalezhnist' ekonomiky Ukrai'ny i priorytety selektyvnogo importozamishhennja. Ekonomika Ukrai'ny. 2016. № 4. S. 29–44.
16. Implementacija Ugody pro asociaciju mizh Ukrai'noju ta JeS: ekonomichni vyklyky ta novi mozhlyvosti: naukova dopovid' ; za red. akad. NAN Ukrai'ny V. M. Gejcja ta chl.-kor. NAN Ukrai'ny T. O. Ostashko ; NAN Ukrai'ny, DU «In-t ekon. ta prognozuv. NAN Ukrai'ny». Kyi'v, 2016. 184 s.

17. Ostashko T. O., Lir V. V., Venger V. V., Olefir V. K., Bykonja O. S. Zmina tradycijnyh pozycij ukrai'ns'kogo eksportu. Ekonomika i prognozuvannja. 2017. № 1. S. 57–74.
18. Poruchnyk A. M. Nacional'nyj interes Ukrai'ny: ekonomichna samodostatnist' u global'nomu vymiri. Kyi'v : KNTEU, 2008. 352 s.
19. Sidenko V. R. Globalizacija – evropejskaja integracija – jekonomicheskoe razvitie: ukrainskaja model': v 2-h T. 2 Evropejskaja integracija i jekonomicheskoe razvitie. Kiev : NAN Ukrainy ; I-nt jekon. i prognozirov., 2011. 448 s.
20. Sidenko V. The Crisis processes in the EU development: origins and prospects. Ekonomika i prognozuvannja. 2017. № 1. S. 7–30.
21. Ekonomichna encyklopedija: U 3-h t. T. 1. Kyi'v : Vyd. centr «Akademija», 2000. 864 s.
22. The Global Competitiveness Report 2015–2016. URL : http:www.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2015-16.pdf.
23. Strategija rozvytku malogo i seredn'ogo pidpryjemnyctva v Ukrai'ni na period do 2020 roku. URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2017-r.
24. Pro osnovni zasady derzhavnogo nagljadu (kontrolju) u sferi gospodars'koi' dijal'nosti : Zakon Ukrai'ny vid 05.04.2007 № 877-V. URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16.
25. Strategija rozvytku systemy tehnichnogo reguljuvannja na period do 2020 roku. URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/844-2015-r.
26. Pro tehnichni reglamenty ta ocinku vidpovidnosti : Zakon Ukrai'ny vid 15.01.2015 № 124-VIII. URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19.
27. Vitkin L. M., Mel'nychenko T. Ju. Reformuvannja systemy tehnichnogo reguljuvannja v Ukrai'ni vidpovidno do mizhnarodnyh norm i standartiv. Standartyzacija, sertyfikacija, jakist'. 2016. № 5. S. 8–17.
28. Ginzburg M. D. Jevropejs'ki pravyla tehnichnogo reguljuvannja i standartyzacija ta postupove zaprovadzhennja i'h v Ukrai'ni. Standartyzacija, sertyfikacija, jakist'. 2016. № 2. S. 7–18.
29. The Worldwide Governance Indicators. URL : http:www.worldbank.org/governance/wgi.